

1679. fonda 216. apraksta *Kadastrālās uzmērīšanas lietas priekšvārds*

Kadastra vēsture

Pēc valstiskuma nodibināšanas Latvijas Republikas valdībai bija jāatrisina agrārais jautājums. 1920. gada 16. septembrī tika pieņemts Agrārās reformas likums. Kopumā agrārā reforma Latvijā ilga no 1920. līdz 1937. gadam, lai gan faktiski lielākā daļa no valsts zemes fonda zemēm tika sadalītas un piešķirtas jau līdz 1928. gadam.¹ Visas agrārās reformas rezultātā piešķirtās zemes bija no jauna jākartē un jāvērtē – jāveido jauna kadastra sistēma. Zemes kadastrālo vērtēšanu un ar to saistītos kartogrāfiskos darbus Latvijā veica saskaņā ar 1931. gada 21. jūlija Kadastra likumu un 1936. gadā pieņemtajiem tā labojumiem. Kadastra likums paredzēja:

1) visu privāto zemju ģeodēzisko uzmērīšanu un jaunu plānu sastādīšanu mērogā 1:5000, jo iepriekšējie dati bija novecojuši un nepilnīgi, neparādīja zemnieku saimniecību robežas, kas bija izveidojušās pēc agrārās reformas;

2) jaunu zemju vērtēšanu, vadoties pēc kadastrālās uzmērīšanas plānos parādītajiem zemes kultūrveidiem jeb zemes lietošanas veidiem un to robežām;

3) zemes kadastra darbu veikšanu, lai iegūtos kartogrāfiskos un rakstiskos datus varētu izmantot ne tikai saimniecību tiesiskā stāvokļa nostiprināšanai un likumā paredzēto nodokļu un citu saistību pildīšanai, bet arī visu darījumu ar zemi veicināšanai, administratīviem un statistiskiem mērķiem.²

Zemes kadastrālo uzmērīšanu uzsāka 1931. gadā, balstoties uz Latvijas armijas štāba Ģeodēzijas un topogrāfijas daļas datiem.³ Kadastra kartogrāfisko un teksta daļu izstrādāja kvalitatīvi, taču tam bija nepieciešami lieli naudas līdzekļi un kvalificēti speciālisti. Šo iemeslu dēļ kadastra izpilde ieilga un uz 1940. gadu kadastrs pilnībā bija pabeigts tikai 5 no 19 apriņķiem: Aizputes, Bauskas, Jelgavas, Liepājas un Talsu apriņķī, kā arī dažās speciālajās teritorijās – Ķeguma hidrospēkstacijas zonā, atsevišķās vietās Latgalē un citur.

Kadastru vispirms centās ieviest Zemgalē un Kurzemē, jo par šo reģionu nebija senāku kadastrālās vērtēšanas datu, bet Vidzemes reģionā līdz 1940. gadam tika izmantoti 1901. gada kadastra dati.⁴

Kadastrālās uzmērīšanas darbus pārzināja Zemkopības ministrijas Zemes ierīcības departamenta Mērniecības daļa.⁵

¹ Boruks A. (Red.) *Zemes izmantošana un kadastrs Latvijā*. Rīga: LLU Skrīveru zinātnes centrs, LR Valsts Zemes Dienests, 2001. 179. lpp.

² Turpat. 180. pp.

³ Turpat. 181. lpp.

⁴ Turpat. 189. lpp.

⁵ *Valdības Vēstnesis*. 1935. Nr. 73. 1. lpp.

Dokumentu vēsture un raksturojums

Pēc II pasaules kara Zemes ierīcības departamenta kadastrālās uzmērīšanas dokumentus glabāja Latvijas PSR Republikāniskais zemes ierīcības projektēšanas institūts "Latgiprozem". 1962. gadā tie apkopoti *Zemes vienību kadastrālās uzmērīšanas robeždatu, zemes vienību sarakstu un eksplikācijas lietu sarakstā nr. 437* (turpmāk 437. saraksts) un *Latvijas kadastrālā uzmērījuma planšetu un matricu inventāra sarakstā nr. 438* (turpmāk 438. saraksts). 1967. gadā dokumenti nonāca Latvijas Valsts meliorācijas projektēšanas institūtā „Latgiprovodhoz” (vēlākajā Projektēšanas un informācijas valsts uzņēmumā "Melioprojekts"), 2005. gadā – Valsts zemes dienestā. 2007. gada 29. jūnijā Valsts zemes dienests šos dokumentus nodeva Latvijas Valsts vēstures arhīvam.

Kadastrālās uzmērīšanas dokumentus veido zemes vienību kadastrālās uzmērīšanas robeždatu lietas, zemes vienību saraksti un kadastrālās uzmērīšanas eksplikācijas (437. saraksts, tagad 216. apraksts), un ar tām saistītais kartogrāfiskais materiāls – kadastrālā uzmērījuma planšetes un matricas (438. saraksts, tagad 217. apraksts).

216. aprakstā ierakstītas 1618 lietas. Kadastrālās uzmērīšanas lietas par dažādiem Latvijas novadiem saglabājušās ļoti nevienmērīgi. Vispilnīgākie dati ir par Aizputes, Bauskas, Jelgavas, Liepājas, Talsu un Tukuma apriņķa pagastiem. Nav saglabājušies Cēsu, Daugavpils, Ilūkstes, Valkas un Valmieras apriņķa uzmērīšanas dokumenti. Pārējiem Latvijas apriņķiem situācija ir dažāda, piemēram, Rīgas apriņķī ir dokumenti par 13 no 56 pagastiem, Kuldīgas apriņķī – par 4 no 20 pagastiem, Jēkabpils apriņķī – tikai Sērenes pagasta 6 lietas. Arī pagasta līmenī dokumentu saglabāšanās pilnīguma pakāpe mēdz būt dažāda – ir pagasti, kur saglabājušās gan robeždatu lietas, gan eksplikācijas, gan pagasta zemes vienību saraksti, bet lielākoties tomēr lietu komplekss nav pilnīgs, piemēram, aprakstā ir atrodamas tikai 2 Abrenes apriņķa Balvu pagasta kadastrālās uzmērīšanas lietas, pa vienai Bērzpils un Rugāju pagasta lietai.

216. apraksta kadastrālās uzmērīšanas dokumentu galējie dati ir no 1924. gada līdz 1954. gadam, bet lielākā daļa datēta ar 20. gs. 30. gadiem. 40. un 50. gados veiktas vien atsevišķas piezīmes.

Aprakstot lietas, saglabāta 437. saraksta lietu numerācija un sistematizācija. Minētais saraksts aprakstā ierakstīts kā pēdējā lieta. Lietas sistematizētas pēc teritoriālā principa (pēc apriņķiem un pagastiem) saskaņā ar 1938.–1940. gada administratīvi teritoriālo iedalījumu. Gadījumā, ja lieta attiecas uz vairākiem pagastiem, tad tā pakārtota pirmajam lietas nosaukumā minētajam pagastam. Pagastu ietvaros lietas kārtotas pēc dokumentu veida – robeždatu lietas, pagasta zemes vienību saraksti, pagasta zemes vienību eksplikācijas. Ja pagastā darbus veica vairāki mērnieki, tad attiecīgi var būt vairākas robeždatu lietas un eksplikācijas.

Dokumentu zinātniski tehniskās apstrādes laikā grūtības radīja vietvārdu lietojums lietu virsrakstos. Tos latviskojot un pierakstot, dokumentu sastādītāji nav bijuši konsekventi un nereti pat attiecībā uz vienas muižas apzīmējumu ievērojuši dažādus principus. Lai precizētu neskaidros muižu nosaukumus un to atbilstību mūsdienu lingvistikas prasībām, kā palīg līdzekļi tika izmantoti

enciklopēdiska rakstura darbi un 20. gs. 30. gadu un mūsdienu kartogrāfiskie materiāli (skat. literatūras sarakstā). Tā kā pēc lietās minētajiem muižu dubultnosaukumiem ne vienmēr bija iespējams identificēt, vai attiecīgajā lietā minēta viena vai vairākas savstarpēji juridiski saistītas muižas un pusmuižas, tad, lai nesašaurinātu meklēšanas iespējas, neskaidrību gadījumos saistīto muižu nosaukumi tika uztverti kā divas atsevišķas vienības.

Kadastrālās uzmērīšanas lietās atrodama šāda informācija:

Lietas veids Informācija	Pagasta zemes vienību saraksts	Kadastrālās uzmērīšanas eksplikācija	Kadastrālās uzmērīšanas robeždatu lieta
Alfabētiskais rādītājs	Ir/Nav	Nav/Ir	Ir
Zemes vienību nosaukumi, to maiņa	Ir	Ir	Ir
Planšetes nr.	Ir	Ir	Ir
Muižu un saimn. nosaukumi, no kurām zemes gabals ir atdalīts	Ir	Ir	Nav
Zemes grāmatas reģistrācijas nr.	Ir	Ir	Nav
Zemes vienības īpašnieka vārds, uzvārds	Ir/Nav	Nav	Nav
Zemes vienības platība	Ir	Ir	Ir
Zemes iedalījums pēc lietošanas veida	Nav	Ir	Nav
Mērniecības tehniskie parametri, aprēķini utt.	Nav	Nav	Ir Iespējamas arī teritorijas robeždatu skices

Dokumentu izmantošana

Meklējot informāciju par interesējošo zemes gabalu Zemkopības ministrijas Zemes ierīcības departamenta Mērniecības daļas kadastrālās uzmērīšanas dokumentos, vispirms ir jāpasūta attiecīgā pagasta zemes vienību saraksts vai kadastrālās uzmērīšanas eksplikācija.

Piemērs:

Lai noskaidrotu Jaunpils pagasta viensētas „Beķeri” platību, piederību un tās teritoriālo izvietojumu (atrastu zemesgabala plānu) 20. gs. 30. gados:

1. 216. aprakstā atrod un pasūta Tukuma apriņķa *Jaunpils pagasta kadastrālās uzmērīšanas zemes vienību sarakstu* (1253. lieta).
2. *Jaunpils pagasta kadastrālās uzmērīšanas zemes vienību saraksta* alfabētiskajā sarakstā atrod zemes vienību ”Beķeri” un tās kadastrālās uzmērīšanas numuru – 36. Pēc tam tajā pašā lietā, vadoties pēc kadastrālā uzmērīšanas numura, atrod minēto zemes gabalu un noskaidro, ka 1939. gadā tas ir pārdēvēts par „Bajāriem”, piederējis Miņķim Augustam, bet zemes vienības teritoriālais izvietojums (plāns) attēlots 24i/14 planšetē, kas būs jāpasūta, izmantojot 217. aprakstu.
3. Lai noskaidrotu minētās zemes vienības platību un sadalījumu kultūrveidos, pasūta *Jaunpils pagasta kadastrālās uzmērīšanas eksplikācijas lietu* (nr 1254). Eksplikācijas lietā zemes vienību „Beķeri”

meklē pēc kadastrālās uzmērīšanas numura (nr. 36). Tiek noskaidrots, ka attiecīgā zemes vienība bija 57,30 ha liela.

4. Lai atrastu zemes vienības „Beķeri” plānu, 217. aprakstā pasūta *Jaunpils pagasta kadastrālā uzmērījuma planšeti nr.24i/14*.
5. Gadījumos, ja nav attiecīgā pagasta zemes vienību saraksta vai kadastrālās uzmērīšanas eksplikācijas, informācija jāmeklē attiecīgā pagasta kadastrālās uzmērīšanas robeždatu lietā. Robeždatu lietas pagasta ietvaros var būt sadalītas sīkāk pēc muižām, no kuru teritorijām zemes reformas laikā tika atsavinātas atsevišķās zemes vienības.

Izmantotā literatūra:

1. Mieriņa, A. Latvijas administratīvais iedalījums (1918–1940). Grām.: *Latvijas zemju robežas 1000 gados*. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 1999
2. Dambe, V. *Latvijas apdzīvoto vietu un iedzīvotāju nosaukumi*. Rīga: Zinātne, 1990
3. Boruks, A. (Red.). *Zemes izmantošana un kadastrs Latvijā*. Rīga: LLU Skrīveru zinātnes centrs, LR Valsts Zemes Dienests, 2001
4. *Latvijas pagasti. Enciklopēdija. I un II sējums*. Rīga: A/s Preses nams, 2001
5. *Baltisches historisches Ortslexikon. Lettland (Südlivland und Kurland). Teil II*. Köln & Wien: Böhlau Verlag, 1990
6. *Latvijas autoceļu atlants*. Rīga: Karšu izdevniecība Jāņa sēta, 2002
7. *Latvijas ceļu karte*. 2. izdevums. Rīga: Vieda, 1991
8. *Valdības Vēstnesis*. 1920. Nr. 218
9. *Valdības Vēstnesis*. 1935. Nr. 73

Teksts: Fondu analītikas daļas vadošā pētniece Ineta Didrihsone

07. 04. 2008